

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Топчія Василя Васильовича на дисертацію Карпенка Віктора Миколайовича на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми

Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні є відносно новим інститутом вітчизняного кримінального процесуального права, який був запроваджений прийняттям Конституції України 1996 року, де задекларовано право кожного на правову допомогу (ч. 1 ст. 59) та право не свідчити щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ч. 1 ст. 63).

У Кримінальному процесуальному кодексі України право свідка на правову допомогу знайшло своє законодавче закріплення лише у 2010 році. Це було обумовлено приведенням кримінального процесуального законодавства у відповідність до рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року, де вказано, що у контексті частини першої ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» поняття «кожен» охоплює всіх без винятку осіб. При цьому зауважувалося, що конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина.

Втім, аналіз норм КПК України дозволяє стверджувати, що законодавча регламентація участі адвоката свідка у кримінальному провадженні не гарантує можливості ефективної реалізації свідком права на професійну правничу допомогу. Лише у п. 2 ч. 1 ст. 66 КПК України визначено, що свідок має право користуватися під час давання показань та

участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України. Інших положень, які б регламентували права, обов'язки, порядок вступу адвоката свідка у кримінальне провадження чи його участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, кримінальне процесуальне законодавство не містить. Така законодавча регламентація права свідка на правничу допомогу унеможлиблює його ефективну реалізацію. Адже надання свідку певного права без визначення процесуального порядку його реалізації робить це право ілюзорним, а не реальним та дієвим.

Враховуючи вищесказане, актуальність теми дисертаційного дослідження Карпенка Віктора Миколайовича, яке присвячено визначенню права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Робота виконана у Національній академії внутрішніх справ в рамках Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (пункти 1.1.6, 1.4.5; рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 року (протокол № 28/1).

У роботі були використані сучасні методи досліджень та аналізу даних, зокрема формально-юридичний – при дослідженні положень кримінального процесуального законодавства щодо регламентації порядку надання правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні; формально-логічний та логіко-семантичний – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату; логіко-нормативний – для формулювання та обґрунтування змін та доповнень до кримінального процесуального законодавства в частині реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні тощо.

Дисертаційне дослідження висвітлює і вирішило низку теоретичних та практичних проблем гарантування та реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні, формулювання обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Вперше доведено, що під час допиту свідка, предметом якого є встановлення його причетності до вчиненого діяння, він повинен мати можливість скористатися правничою допомогою, в тому числі і безоплатною за рахунок держави. Також вперше запропоновано права свідка та адвоката свідка поділяти на такі групи: 1) права свідка, які він реалізовує безпосередньо під час проведення процесуальних дій (права адвоката свідка обумовлені гарантуванням реалізації прав самим свідком); 2) права свідка, реалізація яких доручається адвокату (здійснюється адвокатом у формі представництва інтересів свідка).

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України та зарубіжних країн, також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Дослідження автора з відповідної тематики були впроваджені в ряді профільних університетів і інститутів України.

Таким чином дисертаційне дослідження Карпенка Віктора Миколайовича виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Карпенка Віктора Миколайовича не викликають жодних зауважень. Пропозиції щодо регламентації переліку прав та обов'язків адвоката свідка в окремій нормі КПК України та інші пропозиції змін до законодавства оформлені належним чином та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі представлено авторське розуміння права свідка на професійну правничу допомогу – це гарантована Конституцією України та забезпечувана кримінальним процесуальним законодавством можливість свідка отримати юридичні послуги адвоката в обсязі та формах, визначених у КПК України. Окрім цього, дисертантом за допомогою системного та формально-логічного методів запропоновано ряд змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні.

Здобувач здійснив належну статистичну обробку отриманих даних. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні (лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 21 січня 2022 року);

– *правозастосовній діяльності* адвокатів (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність адвокатського об'єднання «Апріорі» від 10 лютого 2022 року);

– *освітньому процесі* – при підготовці та проведенні лекцій, семінарських та практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами Національної академії внутрішніх справ під час викладання таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Доказування в кримінальному провадженні», «Актуальні питання кримінального процесуального права», «Адвокатура України» (Акт про впровадження в освітній процес Національної академії внутрішніх справ від 26 січня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Карпенка Віктора Миколайовича викладена українською мовою на 263 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії.

Вона структурована і складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і символів, вступу, огляду літератури, матеріалів і методів дослідження, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження представлені у 4 додатках на 15 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертанта та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 «Теоретико-правові та методологічні основи дослідження права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» Доведено, що необхідність забезпечення свідку права на правову допомогу обумовлена запровадженням змішаної форми кримінального процесу, для якої характерним є те, що досудове розслідування здійснюється з елементами розшукового кримінального процесу.

Встановлено, що вектор реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства щодо гарантування свідку права на правову допомогу було визначено Конституцією України 1996 року. Підґрунтям законодавчого закріплення цього інституту послужило рішення Конституційного Суду України у справі про право вільного вибору захисника від 16 листопада 2000 року, де зазначалося, що конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» стосується не лише підозрюваного чи обвинуваченого, а й інших фізичних осіб. Внесення доповнень до КПК України 1960 року щодо регламентації інституту надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні зумовлено рішенням

Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року у справі про право на правову допомогу.

У розділі 2 «Гарантії реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» Обґрунтовано, що правничу допомогу свідку може здійснюватися у формі представництва чи юридичного консультування. Суб'єктами надання професійної правничої допомоги свідку у кримінальному провадженні мають бути не лише адвокати, а і фахівці у галузі права.

Доведена необхідність доповнення КПК України окремою нормою, де має закріплюватися процесуальний статус особи, яка надає свідку професійну правничу допомогу, з визначенням її прав та обов'язків, а також обставини, за наявності яких вона підлягає відводу від участі у провадженні. Запропоновано відповідну редакцію такої норми.

Регламентацію процесуального статусу адвоката свідка слід здійснювати шляхом переліку прав та обов'язків цього учасника кримінального провадження без використання відсильних норм. З урахуванням сутності процесуальних повноважень свідка та адвоката свідка, обґрунтована доцільність згрупувати їх за такими критеріями: 1) права свідка, які він реалізовує безпосередньо під час проведення допиту чи інших процесуальних дій. Права адвоката свідка в цьому випадку обумовлені гарантуванням належної реалізації прав самим свідком під час проведення процесуальної дії; 2) права свідка, реалізацію яких можна доручати адвокату. У такому випадку реалізація цих прав здійснюється адвокатом у формі представництва інтересів свідка.

Розділ 3 присвячений дослідженню реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. У розділі визначено, що свідок має право користуватися правовою допомогою адвоката під час проведення будь-якої слідчої (розшукової) дій, у якій він бере участь. Обґрунтовано, що надання показань є складовою частиною тих слідчих (розшукових) дій, які спрямовані на перевірку раніше отриманих

показань та за характеристикою отримання інформації є вербальними чи змішаними слідчими (розшуковими) діями. До таких слідчих (розшукових) дій відносяться: одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб, пред'явлення для впізнання та слідчий експеримент.

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається з 217 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та керівництва.

Таким чином, дисертація Карпенка Віктора Миколайовича відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Карпенка Віктора Миколайовича щодо реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію В.М. Карпенка, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати

предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. У рубриці «вперше» (стор. 22 дисертації) автором зазначено, що ним «доведено, що під час допиту свідка, предметом якого є встановлення його причетності до вчиненого діяння, він повинен мати можливість скористатися правничою допомогою, в тому числі і безоплатною за рахунок держави». Таке твердження дисертанта є сумнівним, адже у науці кримінального процесу проблема надання свідку правничої допомоги не є новою. В контексті цього доцільним, на нашу думку, було б запропонувати авторське бачення змін чи доповнень до КПК України з приводу даного питання у рубриках наукової новизни, що б значно посилило теоретичну та практичну значущість дисертаційного дослідження.

2. Потребує додаткового обґрунтування позиція автора щодо закріплення на рівні загальної вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій правила щодо гарантування реалізації засади свободи від самовикриття (стор. 23 дисертації), адже з тексту дисертації залишається незрозумілим аргументація такої пропозиції.

3. У підрозділі 1.1 «Генезис розвитку права свідка на правову допомогу у кримінальному провадженні» дисертантом детально висвітлено історичні аспекти такого права свідка. Задля більш повного дослідження даної проблематики, на думку опонента, потрібно було б сформулювати авторську періодизації розвитку законодавства щодо закріплення права свідка на правову допомогу.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Карпенка Віктора Миколайовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота В.М. Карпенка на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем реалізації права свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні.

2. Дисертація В.М. Карпенка на тему «Право свідка на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. No 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. No 283), наказу МОН України No 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. No

44), а її автор – Карпенко Віктор Миколайович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

В.о. директора Навчально-наукового
інституту права

Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Василь ТОПЧІЙ